

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Kacz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes harmadik könyve

***Széfer Vájikrá* – סֵפֶר וַיִּקְרָא**

Kiadja az
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG
és a CHÁBÁD LUBAVICS
ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET
BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelésel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a *Soóban* elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettségű liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratok közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiainak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakasz héber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *راسي@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

בְּרֵשֶׁת בְּחֻקֵי (3Mózes 26:3–27:34.) Böchukotáj

A hetizakasz tartalmából

- Isten ígéretet tesz, hogy ha Izrael népe megtartja az Ő parancsolatait, anyagi jólét és biztonság lesz osztályrésze. Ám ezt követően keményen meg is fenyegeti Izrael gyermekeit, hogy számkivetéssel, üldöztetésekkel és egyéb sorscsapásokkal sújtja őket, ha hűtlenné válnak a Vele kötött szövetséghez. (3Mózes 26:3–46.)
- Mindamellet: „Amikor ellenségeik országában lesznek, nem vetem meg és nem utálok meg őket, nehogy végképp megsemmisítsem őket és megbontsam szövetségemet velük, mert Én vagyok az Örökkévaló, az ő Istenük.” (3Mózes 26:44.)
- A hetizakasz a különféle Istennek tett felajánlások becsértékének számítási szabályaival végződik. (3Mózes 27.)

אם בְּחֻקֵי תֵלְכוּ, וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם. (ויקרא כו, ג)

Ha törvényeim szerint jártok, és parancsolataimat megtartjátok és teljesítitek. (3Mózes 26:3.)

אם בְּחֻקֵי תֵלְכוּ – Ha törvényeim szerint jártok... – יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת – [Ez] netán a parancsolatok teljesítésére [utal]? – כִּשְׁהוּא אוֹמֵר – [Nem, mert] amikor [az Írás] azt mondja: – וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ – „...és parancsolataimat megtartjátok és teljesítitek,” – הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמַר – íme, említi a parancsolatok teljesítését. – הֲאֵ – [Akkor viszont] hogyan értelmezzük: – **אם בְּחֻקֵי תֵלְכוּ** – „Ha törvényeim szerint jártok”? – שִׁתְּהִיּוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה – Úgy, hogy erőfeszítéseket kell tennetek a Tórában [annak tanulmányozásában].¹

וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ – ...és parancsolataimat megtartjátok... – הָיוּ עֲמֵלִים – על מְנַת – Tegyetek erőfeszítéseket a Tórára [annak tanulmányozására], – לְשִׁמּוֹר וּלְקִיּוּם – hogy [a tanulás segítségével] megtartsátok és teljesítétek, – שְׁנַאֲמַר – amint írva van:² – וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לְעֲשׂוֹתָם – „Tanuljátok meg és őriztétek meg őket, hogy megtegyétek.”

¹ A „jártok” egyik helyről a másikra való mozgást jelöl, és egyúttal a tóratanulás folyamatára utal, amelyben az ember folyamatosan halad előre, a megértés egyre kifinomultabb szintjeire.

² 5Mózes 5:1.

וְנִתְּתִי גְשָׁמֵיכֶם בְּעֵתָם, וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיָּו. (ויקרא כו, ד)

Akkor Én megadom esőteket annak idejében, és a föld megadja termését, és a mező fája megadja gyümölcsét. (3Mózes 26:4.)

בְּעֵתָם – ...a maga idejében... – בְּשָׁעָה שְׂאִין דְּרַךְ בְּנֵי אָדָם – Olyankor, amikor az embereknek nem szokása – לְצֵאת – kimenni [házaikból], – כְּגוֹן בְּלִילֵי שְׁבִתוֹת – mint például péntek esténként.³

וְעֵץ הַשָּׂדֶה – ...a mező fája... – הֵן אֵילָנֵי סֶרֶק – Ezek nem gyümölcsstermő fák, – וְעֵתִידִין לַעֲשׂוֹת פְּרוּת – [de ezek is] gyümölcsöt teremnek majd az eljövendő [messiási] időkben.

וְהֵשִׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשְׁיג אֶת זֶרַע, וְאָכַלְתֶּם לְחֶמְקֶם לְשָׂבַע וַיִּשְׂבְּתֶם לְבָטַח בְּאֶרְצְכֶם. (ויקרא כו, ה)

És a cséplés eléri nálatok a szüretet és a szüret eléri a vetést, eszitek majd kenyereteket jóllakásig és biztonságban laktok országotokban. (3Mózes 26:5.)

וְהֵשִׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר – És a cséplés eléri nálatok a szüretet... – שְׂיָהָא וְאִתָּם עֲסוּקִים – Az [elvégzendő] cséplés [mennyisége] olyan nagy lesz, – הַדִּישׁ מִרְבָּה בּוֹ – [hogy] el lesztek foglalva vele – עַד הַבְּצִיר – egészen a szőlőszüret [idejéig]⁴, – וּבְבְצִיר – és el lesztek foglalva a szőlőszürettel – עַד שְׁעַת הַזֶּרַע – a mag[vetés] idejéig.⁵

...eszitek majd kenyereteket jóllakásig... – אוֹכֵל וְהָיָא מְתַבְרַךְ – [ám az a is mennyiség is] áldott lesz – עֲשִׂי קִמְעָא בְּמַעְיוֹ – az [evő] beleiben.⁶

וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וַיִּשְׂכַּבְתֶּם וְאִין מִחְרִיד, וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רַעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאֶרְצְכֶם. (ויקרא כו, ו)

³ Mivel a beköszöntő szombat miatt korlátozottabbak cselekvéseikben. Más Rási-szövegekben az olvasható: „a negyedik nap előestéin,” azaz kedd esténként. A Talmud (*Táanit* 23a.) mindkét estéről említést tesz. Rási ott elmagyarázza, hogy kedd esténként egy ártó szellem bolyong a sötétben, és emiatt az emberek általában szívesebben maradnak otthon.

⁴ Niszántól vagy szivántól, amikor az árpát illetve a búzát aratják, támmuzig, amikor a szőlőszüret kezdődik.

⁵ Chesvánig.

⁶ Vagyis az étel, függetlenül mennyiségétől, ki fogja elégíteni a fogyasztóját.

És békét adok az országban, lefeküdtök, és senki sem fog fölriasztani; kipusztítom a vadállatokat az országból, és kard nem jár végig országtokon. (3Mózes 26:6.)

וְנָתַתִּי שְׁלוֹם – És békét adok... – שָׁמָּא תֵאמְרוּ – Talán majd azt mondd: – תֵּאמְרוּ מִשְׁתָּהּ – Íme, [van] étel, és íme, [van] ital, – אִם אֵין שְׁלוֹם אֵין כְּלוּם – ám ha nincs béke, [akkor] semmi sincs! – תִּלְמוּד לֹאמַר אַחֵר כָּל זֹאת – [Válaszul] a vers azt mondja mindezek után: – וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְץ – „És békét adok az országban.” – מִבְּאֵן – Innét [tudjuk], – שְׁהַשְׁלוֹם שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל – hogy a béke felér minden [más áldással], – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – és [a vers még azt is] mondja:⁷ – עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבוֹרָא אֶת – „Ő teremt békét és teremt mindent.” – הַכֹּל – „Ő teremt békét és teremt mindent.”

אֵין צָרִיךְ – ...és kard nem jár végig országtokon. – וְחָרֵב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם – [Az ellenség] nem csak, hogy nem jön majd háborúzni, – לֹא יְבוֹא לְמִלְחָמָה – de még csak országotokon [sem fog] áthaladni, – אֲלֵא אֶפְלוּ לְעִבּוֹר הַיָּם אֲרָצְכֶם – egyik országból a másikba. – מִמְּדִינָה לְמְדִינָה

וְיִרְדְּפֶתֶם אֶת אִיְבֵיכֶם, וְנָפְלוּ לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב. (ויקרא כו, ז)

Üldözni fogjátok ellenségeiteket, és ők elesnek előttetek kard által. (3Mózes 26:7.)

לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב – ...előttetek kard által. – מִיֵּשׁ בְּחָרֵב רָעָהוּ – Mindegyik a bajtársa kardjától.⁸

וְיִרְדְּפוּ מִכֶּם הַמְּשֻׁשׂ מֵאֶה וּמֵאֶה מִכֶּם רַבְּבָה יִרְדְּפוּ, וְנָפְלוּ אִיְבֵיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב. (ויקרא כו, ח)

Üldöznek majd öten közületek százat, és százan közületek tíezret fognak üldözni, és ellenségeitek elesnek előttetek kard által. (3Mózes 26:8.)

וְיִרְדְּפוּ מִכֶּם – Üldöznek majd... közületek... – מִן הַחֲלָשִׁים שְׁבָכָם – A gyengék közületek,⁹ – וְלֹא מִן הַגְּבוּרִים שְׁבָכָם – és [még csak] nem [is] a hősök közületek.

⁷ A vers a mindennapi reggeli imából való (*Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 50. l.), eredetileg azonban – eltérő formában ugyan de – a *Jesájá* 45:7-ben szerepel.

⁸ Mivel a vers azt mondja: „ők elesnek [ti] előttetek, kard által,” ez azt implikálja, hogy az ellenség katonái nem a *ti kardotok* által fognak elesni, hanem saját bajtársaik keze által lelik halálukat (*Mizráchi, Gur Árje*).

⁹ Még a gyengébb harcosaitok is egyenként húsz ellenséges katonát fognak üldözni. A „közültek” szó itt is, mint a Tóra egyéb helyein, „vminek a része,” ebben az esetben

חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רִבְבָה – öten... százat... százan közületek tízezret... – והלא לא היה צריך לומר – Ez a helyes számítás?¹⁰ – „százan közületek kétezret fognak üldözni?”¹¹ – אלא – [Ez] inkább [azt hivatott számunkra megtanítani,] hogy – אינו דומה – nem összevethető egymással – מועטין העושין את – a kevés, aki megtartja a Tóra [parancsolatait], – és a sok, – למרבין – a sok, – העושין את התורה – aki megtartja a Tóra [parancsolatait].¹²

וַיִּהְיוּ נוֹפְלִים לְפָנֵיכֶם – és ellenségeitek elesnek stb. – וַיִּהְיוּ נוֹפְלִים לְפָנֵיכֶם – Úgy fognak elesni¹³ előttetek, – שְׁלֵא כְּדָרְךָ הָאָרֶץ – ahogyan [a csatában] nem szokásos.¹⁴

וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם, וְהִקִּמְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם. (ויקרא כו, ט)

És felétek fordulok, és megsaporítlak benneteket, és megsokasítlak benneteket, és szövetséget kötök veletek. (3Mózes 26:9.)

אֶפְנֶה מִכָּל עֵסְקִי – És felétek fordulok... – [Figyelmemet] minden [egyéb] dolgomról [felétek] fordítom, – לְשַׁלֵּם שְׂכָרְכֶם – hogy megfizessem jutalmatokat. – מִשָּׁל לָמָּה הִדְבָּר דּוּמָה – Mihez hasonlítható ez? – לְמֶלֶךְ – Egy királyhoz, – שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ – aki munkásokat fogadott, stb.,¹⁵ – כְּדָאִיתָא בְּתוֹרַת – ahogyan az a *Torát Kohánimban* [olvasható].¹⁶

„valaminek a kisebb része” jelentésben szerepel, ami azt implikálja, hogy a harcosok közül a gyengébb harcosokról van szó.

¹⁰ Vagyis arány.

¹¹ Ha ugyanis öt üldözhet százat, akkor az arány húsz az egyhez, vagyis száz üldöző esetében (100x20) kétezzer üldözőről kellene beszélni. Miért említi a vers mégis tízezret?

¹² Így aztán, míg öt olyan harcos, aki megtartja a micvákat, üldözhet száz ellenséges katonát, száz üldözhet akár tízezret is.

¹³ Valahányszor csak csatázni fogtok velük.

¹⁴ Természetfeletti módon; az Örökkévaló segítségével mindig győzedelmeskedtek. Rási itt a 7. versben egyszer már elhangzott áldás („és ők elesnek előttetek kard által”) itteni megismétlésének („és ellenségeitek elesnek előttetek kard által”) okát magyarázza. Ez az ismétlés azt implikálja, hogy ez az ellenség aratott győzelem minden egyes alkalommal sokkal hatalmasabb lesz, mint a legelképezhetőbb „természetes” módon aratott győzelem (*Mizráchi*). *Böér Bászáde* kifejti, hogy míg a legtöbb csatában a győzelem legalább annyira köszönhető az ellenség gyengeségeinek és hibáinak, mint a győztes erőneinek és erejének, itt nem ez lesz a helyzet: Izrael a győzelmet sem nem az ellenség gyengesége, sem nem saját ereje révén fogja aratni, hanem csakis és kizárólag az Örökkévaló segítségével révén.

¹⁵ Egy királyhoz, aki számos munkást felfogadott. Volt közöttük egy munkás, aki nagyon hosszú ideig dolgozott neki. Amikor aztán a munkások mind beléptek a király

בְּפִרְיָהּ וּרְבִיָּהּ – ...és megszorítalak benneteket... – והִפְרִיתִי אֶתְכֶם –
termékenységgel és szaporasággal.

וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם – ...és megsokasítalak benneteket... – והִרְבִּיתִי אֶתְכֶם –
Egyenes tartással.¹⁷

וְהִקִּמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם – ...és szövetséget kötök veletek. – בְּרִית חֲדָשָׁה –
Egy új szövetséget, – לֹא כַּבְּרִית הָרְאשׁוֹנָה – nem olyat, mint az az első szövetség,
[amelyet a Szinájnál kötöttem veletek,] – שְׁהִפְרַתְּם אוֹתָהּ – [és] amelyet
megszegtetek,¹⁸ – אֲלֵא בְּרִית חֲדָשָׁה – hanem egy új szövetséget, – שְׁלֹא תוֹפֵר –
amelyet nem fogtok megszegni, – שְׁנֹאֲמַר – amint írva van: – וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל –
„Szövetséget kötök Izrael házával – וְאֶת בֵּית יְהוּדָה – és Júda házával, – בְּרִית חֲדָשָׁה –
egy új szövetséget, – לֹא כַּבְּרִית וְגוֹמֵר – nem olyan szövetséget, mint amilyen stb.”¹⁹

וְאֶכְלְתֶם יֶשֶׁן נוֹשָׁן, וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֲדָשׁ תּוֹצִיאֹו. (ויקרא כו, י)

És enni fogtok régóta betakarítottat, és a régít az új elől kitakarítjátok.
(3Mózes 26:10.)

fogadótermébe, hogy megkapják tőle járandóságukat, ez a bizonyos munkás is belépett velük együtt. A király ezekkel szavakkal fordult oda ehhez a munkáshoz: „Fiam, veled majd később foglalkozom; ami ezt a sok munkást illeti, akik mind egy kis ideig dolgoztak nekem – mindegyiküknek adok egy kevés jutalmat. Ami viszont téged illet, neked [miután a többiekkel végeztem,] egy nagy jutalmat fogok kiszámolni.” Hát ez a sorsa Izraelnek ebben a világban. Ők is kérik az Örökkévalótól a jutalmukat, és a világ többi népe is kéri az Örökkévalótól a maga jutalmát. És az Örökkévaló így szól Izraelhez: „Fiaim, veletek majd később foglalkozom; ez a sok nép mind dolgozott nekem egy kis ideig – mindegyiküknek adok egy kevés jutalmat. Ami viszont titeket illet, nektek nagy jutalmat fogok kiszámolni [az Eljövendő Világban, miután ővelük végeztem ebben a világban].”

¹⁶ Szifrá, Böchukotáj 2:5.

¹⁷ Szabadon élhettek majd a Tórával összhangban, anélkül, hogy ebben a világ népei megakadályoznának titeket (*Leket Báhir*).

¹⁸ Ez a tórai szakasz felsorolja azokat az áldásokat, amelyek Izraelt érik majd a Tóra megtartásáért. Az egyszer már megkötött szövetség megújítása nem kifejezetten áldás, hanem csupán az átok hiánya. Versünk tehát egy új szövetség megkötésére utal (*Gur Árje, Böer Jichák*).

¹⁹ Jeremiás 31:31-32. A szentírási szöveg ezt követően így folytatódik: „Nem olyan szövetséget, amilyent őseikkel kötöttem, amikor kézen fogva vezettem ki őket Egyiptom földjéről. De ezt a szövetséget megszegették, pedig én voltam az Uruk - így szól az Örökkévaló. Hanem ilyen lesz az a szövetség, amelyet Izrael házával fogok kötni, ha eljön az ideje – így szól az Örökkévaló –: Törvényemet a belsejükhöz helyezem, szívükhöz írom be. Én Istenük leszek, ők pedig népem lesznek.”

הַפְּרוֹת יִהְיוּ – És enni fogtok régóta betakarítottat... – **וְאַכְלֵתֶם יֶשֶׁן נוֹשֵׁן** – **מִשְׁתַּמְרִין** – A termény friss marad, – **וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן** – az idő előrehaladtával is megőrzi jó [minőségét], – **שְׁיֵהָא יֶשֶׁן הַנוֹשֵׁן שֶׁל שְׁלֹשׁ שָׁנִים** – [olyannyira,] hogy a három éve tárolt régi [készlet] – **יָפָה לְאַכֹּל מִשְׁלֵל אֲשֶׁתִּקְדָּר** – fogyaszthatóbb lesz, mint a tavalyi!

וְיִשָּׂן מִפְּנֵי חֲדָשׁ תּוֹצִיאֻהוּ – ...és a régít az új elől kitakarítjátok. – **וְהָאוֹצְרוֹת מְלֵאוֹת** – A szérűskertek tele lesznek az új [terméssel], – **וְהָאוֹצְרוֹת מְלֵאוֹת** – és az élelemraktárak tele lesznek a régóta [megtakarítottal], – **וְיִשָּׂן** – így ki kell majd ürítenetek az élelemraktárakat, – **לְמָקוֹם אֲחֵר** – egy másik helyre [víve át a régi termést], – **לְתֵת הַחֲדָשׁ לְתוֹכָן** – [hogy] újat helyeztetek el bennük.

וְנִתְחִי מִשְׁפָּנֵי בְּתוֹכְכֶם, וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם. (ויקרא כו, יא)

És elhelyezem hajlékomat köztetek, és meg nem utál lelkem benneteket. (3Mózes 26:11.)

וְנִתְחִי מִשְׁפָּנֵי – És elhelyezem hajlékomat... – **זֶה בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ** – Ez a Szentély.²⁰

וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי – ...és meg nem utál lelkem benneteket. – **אֵין רוּחִי קָצָה** – Lelkem nem fog visszaborzadni tőletek. – **כָּל גְּעִילָה** – A *göilá* szó minden formája – **לְשׁוֹן פְּלִיטַת דְּבָר הַבְּלוּעַ בְּדָבָר** – egy valamibe elnyelődött anyag kilökődését fejezi ki, – **כִּי שֵׁם נִגְעַל מִגֵּן גְּבוּרִים** – mint a „mert ott taszított el (*nigál*) a hősök pajzsa”²¹ [szövegrészben], – **לֹא קָבַל הַמְּשִׁיחָה** – [ami azt jelenti,] hogy [a pajzs] nem fogadja be az olajozást, – **שְׁמוֹשְׁחִין מִגֵּן שֶׁל עוֹר בְּחֻלְבַּ מְבֻשָּׁל** – ugyanis [akkoriban] a bőrpajzsokat olvasztott zsírral kenték be, – **כִּדְּרֵי לְהַחֲלִיק מֵעֲלֵיו מַכַּת חֵץ** – hogy a nyíl- vagy dárdahegy lecsússzon róluk, – **שֶׁלֹּא יִקּוּב הָעוֹר** – s hogy ne lyukassza át a [pajzs] bőrét.

וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִייתִי לְכֶם לְאֵלֵהִים, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם. (ויקרא כו, יב)

És jární fogok köztetek, és én leszek Istenetek, és ti lesztek az én népem. (3Mózes 26:12.)

²⁰ A *miskáni* szó itt nem a pusztai sátorszentélyre, azaz a *Miskán*-ra utal, mivel azt már megépítették az izraeliták a pusztai vándorlásuk során, versünk viszont egy jövőbeni áldásra utal.

²¹ 2Sámuel 1:21.

וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם – És jární fogok köztetek... – אֶטִּיל עִמָּכֶם בְּגֵן עֵדֶן –
 Veletek együtt fogok sétálgatni Éden kertjében – **כְּאֶחָד מֵכֶם –** mint egy közületek,²²
 – **יְכוּל ל'א תִירָאוּ –** és ti nem fogtok megrettenni Tőlem.²³ – **מִמֶּנִּי –**
 [Ez] netán [azt jelenti, hogy] nem fogtok félni Engem? – **תִּלְמוּד לומר –** A
 Tóra ezért azt mondja: – **וְהִייתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים – és én leszek Istenetek.**

**אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים, וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם
 וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת. (ויקרא כו, יג)**

**Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek, aki kivezettelek benneteket
 Egyiptom országából, hogy ne legyetek nekik szolgák, és eltörtem
 jármotok faékeit, és járattalak benneteket felegyenesedve. (3Mózes
 26:13.)**

כְּדָאִי אֲנִי – Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek... – אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם –
 מֵלְטוֹ וְאֲנִי יְכוּל לְעֲשׂוֹת כָּל אֲלֵה – Méltó vagyok rá, hogy higgyetek Bennem, –
 – **הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ –** hogy meg tudom cselekedni mindeme [dolgokat], –
וְעֲשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים – hiszen íme, kihoztalak benneteket Egyiptom országából, –
וְגִדֹלִים – és nagy csodákat tettem értetek.

מִטַּת – ...[járomotok] faékeit... – [Ez a faék]
 olyan, mint egy[egy] pecek a járom két végén, – **הַמְעַכְבִּים הַמוֹסְרָה –** amelyek
 meggátolják, hogy a kantárszár – **שֶׁלֹא תִצָּא מֵרֵאשׁ הַשּׁוֹר –** lecsússzon az ökor
 fejeről, – **וַיִּתֵּר הַקֶּשֶׁר –** [és] kilazuljon a csomó. – **כְּמוֹ עֲשֵׂה לָךְ מוֹסְרוֹת וּמִטּוֹת –**
 Hasonló: „Készíts magadnak kötelet meg jármot.”²⁴ – **קְבִילִי אֲבָלְעוּ –** Ófranciául
cheville.

קוֹמְמִיּוֹת – ...felegyenesedve. – בְּקוֹמָה זְקוּפָה – Kihúzott tartás[sal].

²² Ha a versben ez szerepelt volna: *vöhálácti bötochöchem* („közöttetek fogok jární [vagy sétálni]”) az az Isteni Jelenlétnek, vagyis a *Schiná*-nak az ebben a földi világban való manifesztációját implikálta volna. A *vöhithálácti* – szó szerint: „járatni fogom magam” – alak ugyanakkor az Isteni Jelenlétnek egy olyan módon való kifejeződését implikálja, amikor is az „járás/sétálás” közben látható. Ez viszont kizárólag Éden kertjének spirituális dimenziójában képzelhető el. Az Istennel való „járás” vagy „sétálás” metaforikus kifejezése az Isteni Jelenlét intenzív, mélyen átélt észlelésének (*Korbán Áháron*).

²³ Mivel a versben az áll, hogy az Örökkévaló „közöttetek” fog jární, és nem úgy lesz, mint Ádám és Éva esetében, akik elrejtöztek, amikor hallották az Örökkévalót közeledni a Kertben (1Mózes 3:8.) (*Böér Bászáde*).

²⁴ *Jeremiás 27:2.*